

DADES PER A UNA HISTÒRIA DE LA SANITAT A VIC

per Frederic SENA

Fora dels tractats i d'altres llibres mèdics de menor relleu no és gaire fàcil trobar testimonis escrits directes de segles enrera, fets pels professionals ordinaris de la medicina, que ens il·lustrin sobre el desenvolupament de la seva tasca normal i diària i que ens donin notícia del tipus de malalties que normalment patien els nostres avantpassats. Els documents que més sovintegen són solament els que fan referència, i més si procedeixen d'un hospital, a les entrades i sortides dels malalts consignades sense especificar diagnòstics ni pronòstics. A vegades tenim coneixement de les pestes i d'altres processos mòrbids més per les descripcions literàries que no pas per la comunicació directe dels metges que hi intervenien.

L'arxiu de l'Hospital de Vic no és pas una excepció. Les relacions o llistes de malalts no estan mai acompanyades de dades mèdiques de cap classe. És, doncs, una qüestió de sort trobar qualsevol document que faci esment d'alguna de les malalties que patien els vigatans de fa dos-cents anys. Aquest costum de no incloure diagnòstics es manté fins gairebé el nostre segle.

Per això sembla adient de publicar tres documents, l'un del 1784, l'altre del 1803, i l'últim del 1810, procedents dels arxius de la nostra ciutat.

El primer és una detallada exposició presentada a l'administració de l'Hospital pel doctor Antoni Millet en nom de tots els companys. Diu així:

«En virtud de una conversación que tube con los Sres. Dr. Juan Morgades i Font, miembros de este Ille. Cuerpo relativa a la utilidad que el prnte. Hospital i enfermos obstruidos, i de reumatismo que vienen a él, experimentarían con el uso de las aguas minerales y baños thermales me pidieron otros Sres. diese por escrito lo que en otra conversación se representó de palabra i executandolo deseoso de complacer a V.S. le expongo en breve mi Dictamen que es como sigue:

1. Es constante que el maior numero de enfermos que casi en todas estaciones vienen a este Hospital padecen Obstrucciones i reumatismos enfermedades que por su naturaleza piden comunmente una larga curación i cluden la propinación de mejores remedios por ser inveterada i poco obsequiosa la causa que los fomenta. Sin embargo vienen reumáticos i obstruidos, que consiguen el beneficio de restituirse a sus casas cu-

rados dentro no largo tiempo, por la facilidad con que se opugna la causa de otros males.

2. Con esto nos presenta la observación dos enfermedades faciles de curar en su origen i expugnables con dificultad en el progreso i estado inveterado. La misma facilidad con que algunos curan i la grande dificultad que tenemos los medicos de remediar a los mas es otro punto de vista, que nos hace ver i conocer distintamente la grande necesidad que tenemos de procurar en los principios vencer las causas de las mismas enfermedades por medio de los mas eficaces remedios; asique frustrandose en esta epocha la ocasion por falta de remedios oportunos conque pueda conseguirse un total exterminio de otras causas ¿Quien puede dudar que tomando estas maior incremento i recaiendo en gente pobre, mal complexionada, atrabajada, con mui malas disposiciones i con grandisima dificultad de poder de antemano tomar en sus casas las debidas precauciones faltandoles la precissa dieta han de constituirnos unas obstrucciones i reumatismos resistentes i de dificilissima curación?

3. De esta misma dificultad resultan dos graves daños a los enfermos i Hospital. A aquellos porque la continuada propinación de remedios que al paso que los hace vivir una vida infeliz i miserable, llegando a cansarles todo remedio sin alivio de sus males i con notable desconsuelo de los medicos no consiguen comunmente otro fin que las angustias de una muerte lenta i trabajosa i al Hospital por los graves daños pecunarios que le resultan a causa de los continuados alimentos i repetidas medicinas que por largo tiempo se les suministran.

4. Para obviar pues i precaver en quanto fuera posible otros graves inconvenientes me ha parecido en cumplimiento de mi obligación exponer a V.S. dos medios capaces de remediar o dar alivio notablemente a unos i otros enfermos. A los obstruidos con el uso de aguas minerales competentes i a los reumaticos con las aguas o baños termale de la Villa de Caldes de Monbui.

5. Por una suficiente observacion he llegado a tener experiencia de las grandes utilidades i efectos producen i han producido otras aguas propinadas a los enfermos obstruidos, en el debido tiempo, con la debida precaución i conocimiento, efecto todo de la particular virtud mineral que en si contienen superior tal vez a los demas remedios; cuia constitución o principios causas i efectos, asi de las aguas minerales de Ribas i Sn. Hilario, que son comunmente las que transfieren i conducen a esta ciudad para la curación de los enfermos obstruidos, como de las aguas thermale de Caldes por los efectos de reumatismo; expondré gustoso a V.S. siempre que fuere de su agrado por medio de una larga Digresion, extendiendo en ella asi muchas i diversas causas i diferencias que resultan i en que se distinguen las obstrucciones i reumatismos faciles i dificiles de curar, como infinitas observaciones practicas en corroboración de las excelentes virtudes que en conserban aquellas aguas i de los grandes efectos que de ellas han conseguido i pueden conseguir los expresados enfermos; fundado en quanto llegasen mis cortos alcances en el sentir de los autores mas celebres del Arte.

6. Sin embargo de esye nuevo proyecto al paso que pueden suscitarse varios reparos/como suele acahecer siempre que se intenta practicarse maximas de maior provecho i utilidad que pueden impedir la practica de otros remedios, soi de sentir que de otra propinación no puede resultar daño alguno a los enfermos ni menos a los intereses del Hospital por muchos motivos que pueden alegarse; siendo el primero i principal que para la admision de las verdaderas o simuladas enfermedades subsiste en la casa el Medico ordinario que debe zelar i tener conocimiento de los enfermos que deben o no admitirse i de aquellos mismos a quienes puede conducir el uso de otras aguas; para cuiu operacion puede ser suficiente el exercicio echo dentro de la casa siempre con arreglo a los preceptos que V.S. le dé i tiene dados para evitar todo engaño i fraudulencia i para la subsistencia de un verdadero methodo que es la basa en que debe estribar el buen zelo de V.S. i que deben poner siempre en practica los Medicos de la Casa para la mas segura reparacion de los enfermos i echonomia del presente Hospital.— Dado en mi Estudio de Vique a los 10 de julio de 1784. B.L.M. de Vs. su afectuosisimo Servidor i Medico —Dr. Ant^o. Millet»¹.

Com es pot constatar, el metge era un gran entusiasta de les cures termals, les quals, curiosament ara, després d'uns anys d'oblit, tornen a actualitzar-se tot revaloritzant els balnearis que havien restat gairebé abandonats. No ens aclareix l'home quin tipus d'obstrucció presentaven aquells malalts. Sabem, no obstant, que consideraven obstrucció totes aquelles afeccions que cursaven amb aparositat, malestar i dolor, com l'obstrucció del fetge provocada per «la materia pituitosa, crassa... que tapant els conductes i vasos que se insertan en la sustancia d'aquesta noble part... donan origen a l'Ictericia, Schirro i cachexia». O també l'obstrucció de la melsa, que el segle XVIII consideraven que ho era quan «hi ha tensió i duressa en l'hipocondri esquerra amb dificultat de respirar... provocada per l'existencia d'una materia melancòlica freda i seca que ocupa de tal modo les parts de la melsa, que s'aixecan i produeixen un tumor sensible al tacte». Aquestes són les descripcions que es troben freqüentment en els tractats mèdics de l'època.

També en fer referència «a la admision de las veraderas o simuladas enfermedades» sembla que hi podia haver una certa picaresca, sobretot en la simulació de molèsties reumàtiques.

És igualment interessant l'esment que fa en dir «asi de las aguas minerales de Ribas i Sn. Hilario, que, son comunmente las que transfieren i conducen a esta Ciudad», car sabem així que ja era costum fer portar aquestes aigües bicarbonatades per a la gent de la ciutat.

L'altre document de 1803, completament inèdit, pot ser encara més interessant ja que es refereix a una «epidemia de 1803», com així es fa constar en l'escrit, que està signat pels doctors Anton Pasqual i Josep Pasqual, aquest metge vigatà, autor

1. Arxiu Hospital de la Santa Creu de Vic.

del llibret «Discurso sobre el saludable y seguro método de hacer levantar a los enfermos de la cama, para uso de los médicos principiantes» editat l'any 1783².

Els anomenats fan una meticulosa descripció d'allò que ells anomenen epidèmia. I ho fan d'aquesta manera:

«En las visitas de la tarde del die 10, i del matí del 11 de Mars del pnt. any 1803, fetas als malalts de esta ciutat, se han encontrat donas malal-tas, i d'homes, no mes que mifonas i mifons, i en las quadras d'homes, ni de cirurgia ningú que apareguia contagi.

Lo mal que pateixen tots es una febril nervosa, en algun y ab compli-cació de biliosa; en altre simple, i en poquissims perineumonia.

La classe de la gent compresa en estos mals es de la de pobres mendi-cants los mes; altres que han vingut de casas ahont hi avia malalts com ells; i altres que no ni avia, sino que per motius comuns, han estat també compressos en dits mals.

Encara que ara son tots en major numero, pero per lo Febrer se obser-vaven malalties i malalts de las mateixas circunstancias i talvegada dos criades de la casa foren las primeras. Les mateixas malalties del hospital se veyan, i se veihen yambe en la ciutat i llochs vehins; en estos ni aquell hi ha contagi comú. Per un efecte de la estació desigual que influeix a tots son alguns los que ressentintse de aquella cauhen en los mals. Exep-tuant algun motiu que los convertesca en malignes com actualment se veu en la concurrencia de molts malalts en lo hospital i â vegades en al-guna casa particular, per particulars motius: de modo que lo haver hi tants malalts en lo hospital no depen ja principalment de contagi sino de la epidemia regnant per tot que recaient en pobres han de portarlos al hospital.

La gent de estos mals no te molts caracters de maligne, ni perills irre-gulars; de modo que se curan casi tots, a no esser alguna particular dis-posició que contraria los efectes dels remeis, la indocilitat, lo venir fora de temps, ni metodos de altre naturaleza que los sabuts i los utils en los malalts de la ciutat. Estas consideracions que avian de preludir a les dis-posicions que se demanan en tals circunstancias, nos portan â tranquili-zar a tots sobre los ciudadanos i sollicituts que serian conseqüents; i ceñint-nos solament als respectius, e interessants als malalts i assistents de la casa direm:

Que per limpiar la atmosfera de las quadras bastaran los fochs de lla-ma, algunas vegades al dia, cerca oberturas, al intent de fer de ventila-dors; regar ab vinagre i tenirlo sobre foch en cert lloch de las quadras; mes de las dones que dels homes ahont no se observan indicis alguns de contagi, com seria casi inevitable si fos actiu; igualment, lo cremar pol-vora, ab lo possible cuidado, será útil, majorment en las nits.

2. F. SENA, *VI Siglos del Hospital de Vich*, «Ausa» n° 13 (1955), p. 121. ID., *Cosas de médicos del siglo XVIII*, «Ausa» n° 37 (1961), p. 85. Joaquim SALARICH I TORRENTS, *Les teories d'un metge vigatà*, «Ausa» n° 26 (1958), pp. 135 i 178.

Si algún dels assistents se coneix malalt, luego se retirará en lo llit, i procurará suar, com se dirá, per poder aixís dissipar lo contagi que aja contret.

Tots los assistents deuran cuidar-se de no refredarse; entrar suat, ni de-juni ni de-junar; antes alimentarse be i no desalentarse, ni fer cosa alguna ab temor; despreciant los perills que hi hagués, si los han de passar.

Qualsevol pot evitar molts perills, ab lo sol olorar vinagre destil·lat, de-que pot xupar algun drap, i acomodarsel al nas sovint.

Com lo medi natural de evitar lo contagi es de dividirli la força; i esta se concentra en lo llit i tota reclusió; lo llevar-se es utilissim medi i a un temps remey dels malalts; la separació mutua dels quals entre si, i dels sans, o llibres de contagi, col·locant a uns o altres en salas o pessas diferents, contribuiria moltíssim per la extinció del qualsevol que fos lo conta-gi i per lo efecte la sala dels soldats era a propòsit per transferir-se los li-bres o compresos en aquell ab utilitat pròpia i dels demes.

Lo metudo, en fin, de la curació de estos mals es lo regular usat i ex-perimentats tant dins com fora del Hospital; be que en aquest las actuals circums-tàncies lo han fet atemperar a las idees dalt ditas, que son lo ob-jecte de la consulta i dictamen dels Drs. Joseph Pasqual, Dr. Anton Pas-cual —metjes del Hospital Vich, i Mars 11 de 1803».

No és fàcil identificar quin tipus de malaltia era la causant d'aquella epidèmia. No sembla que fos, per la descripció, la febra groga de la que se'n tenia molt te-mor i que, aleshores, des del 1800, atacava diversos llocs d'Andalusia. Ací, encara que no arribà de forma mortífera fins el 1821, davant del perill s'editaren, a Bar-celona i Tarragona, uns goigs referents a l'anomenada també *febra maligna*³.

Se sap, igualment, que el novembre de 1803 moriren alguns soldats suïssos «del regiment de Ruttiman», que estaven allotjats en unes casernes malsanes de Barce-lona, insuficientment ventilades per haver-se tancat amb envans les finestres. Lla-vors l'opinió generalitzada va ser que havien mort de la *peste groga*, a excepció del doctor Salvà, un estudiós d'aquesta malaltia, com demostrà en el seu discurs «Sobre la novedad de la que llaman fiebre amarilla», on apuntà la teoria que la mort podia haver estat causada per la ingestió de bolets verinosos⁴.

En el cas vigatà, els metges que signen el document fan sols al·lusió a una «fe-bril nervosa» i afirmen que no «hi ha contagi comú» i, a més, que «la gent de estos mals no te molts caracters de malignes». «L'epidemie» esmentada podria molt bé ser inclosa en l'apartat de les que avui es coneixen com afeccions gripals.

L'any 1810, amb data del 10 d'octubre, els mateixos metges Josep i Antoni Pas-qual, junt amb els doctors Antonio Bertran, Josep Casas i Josep Ball, signen un altre document, el qual és la resposta que donen a una consulta feta pels conse-

3. Francesc RIBAS I PUNTÍ, *Les epidèmies dels segles XIX i XX en els goigs*, Actas I Con-grés Internacional de la Medicina Catalana, Barcelona 1970.

4. M. CARRERAS ROCA, *El doctor Salvà Campillo y la fiebre amarilla*, «Medicina e His-tòria» (Centro de documentación de Historia de la Medicina de J. Uriach) nº 28 (1973).

llers de Vic. Tracta sobre la prevenció que s'ha de fer enfront de la probabilitat d'un atac epidèmic que assolava en aquell temps la ciutat de Girona. Diu així:

«Consultados los abajo firmados, sobre el modo de precaver a esta Ciudad, i su vecindario de la epidemia mortífera que padece la guarnición de Gerona hemos creído que se hablava de alguna calentura mui maligna i contagiosa, que las localidades han hecho de naturaleza castrense, Nosochomial, carceral, naval ect.; tomando en consideración que la deses-peración, falta de alimentos medicinas, asistencias, i un despecho furioso, a veces, por la infeliz situación de los que estan comprendidos en aquellos lugares, hace que se malignen; i la falta de ventilación, reclusión forzada, la hediondez, corrupción, embuelven a un tiempo el contagio, lo fija, circunscribe i limita a solos los de aquella infeliz sociedad; de donde viene la inmunidad de los vecinos, que por efecto de su situación más lisonjera i favorable se complacen en la comodidad, i salud.

Esa afortunada porción de ciudadanos, reclama en el dia su seguridad i la espera de nuestra consulta.

Por tanto convendría que se emplee todo el cuidado en las inmediaciones de Gerona, para que ninguno salga de allí sin boleta de sanidad i con todas las prevenciones para que ninguno saque efectos, ropas de allí ni se permita salir convalciente alguno.

Luego los lindes de nuestro corregimiento han de ser unos muros que fortiquen aquellas disposiciones, repelan sorpresas, prevengan descuidos i por vigías, de noche i día, se aposten en los caminos gentes de los pueblos i medios se prevengan la entrada de cualquier contagioso.

Tocante ya a la nuestra ciudad como no ha de llegar facilmente enfermo alguno de Gerona tanto por la imposibilidad que viene de un mal tan vehemente, como por la ninguna facilidad entre enemigos; bastará que en una casa de observación queden, por poco tiempo, los que vengan de aquellas partes de Gerona i segun las sospechas sean examinados sobre la probabilidad de ser contagiados, i para todo evento aya otra vecina en donde se recogiesen los más sospechosos, o enfermos.

A este fin hemos creído que en la Capilla de Sn. Sixt avia la proporción para la primera, i en la Atalaya para la segunda; previniendo que aya algunas tablas para camas de aquellos, alguna prevención para alimento i que se les suministre del modo mas acomodado lo que convenga para la posible comodidad y asistencia. = Vich i 8bre 10 de 1810. = Firmado Josef Pascual —Dr. Antonio Pasqual —Dr. Antonio Bertran —Dr. Josef Casas —Dr. Josef Ball.»⁵

Seguint el costum de l'època, tampoc en aquesta ocasió aclareixen quina era la causa de l'«epidemia mortífera». Hom pot pensar en qualsevol mal, però tal vegada podia, en tractar-se d'una «guarnició castrense», d'alguna infecció de caràcter

5. Arxiu Municipal, Llibre 46 d'Acords.

tifòdic o colèric, malalties observades en certa freqüència en els llocs on hi havia concentracions humanes, com poden ser les constituïdes per agrupacions militars.

Aquestes notes són un petit exemple de com actuaven els metges d'altres segles i que poden servir per il·lustrar-nos sobre el desenvolupament d'una medicina que no té cap punt de similitud amb la nostra de les darreries del segle XX.

Frederic SENA
Mestre Falla, s/n
08500 VIC